

Application of Futuristic Approach (Informal Armature) in the Regularization of urban Spontaneous Settlements (in Sanandaj city Situation)

Kayomars Irandoost¹ - Department of urban planning and design, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Milad Doostvandi - Department of urban planning and design, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Kasra Ashouri - Department of urban planning and design, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Seyed Mohamad Ghanezade - Department of urban planning and design, Faculty of Art and Architecture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Received: 17 December 2021 Accepted: 31 January 2022

Highlights

- Different approaches and policies have been adopted to confront spontaneous urban settlements, which have failed to stop the development process of these settlements.
- The informal urban settlement needs to be politically approved in developing countries, such as Iran, as it will be involved in a significant part of the urbanization process.
- Presenting a novel approach known as informal armatures, David Gouverneur attempted to adopt a futuristic, protective, realistic perspective on spontaneous urban settlements and to consider administrative, environmental, morphological, planning, and design issues.
- In Sanandaj, it can be helpful to consider the informal armatures approach, given that three spatial layers of the spontaneous urban settlement have taken shape so far, and the city can develop in the eastern part of the city.

Extended abstract

Introduction

During the past few decades, there has been widespread immigration to urban centers of wealth for utilization of opportunities and better conditions in prospect due to the dominance of the city-oriented capitalist economy, shortcomings, and failures of governments and official markets, and inequality in southern countries. Along with the inefficiency of governments and urban planning systems in satisfying needs, particularly those for dwelling and employment, this trend has led to spontaneous urban settlements. Therefore, it is essential to provide low-income groups with dwellings and present solutions in accordance with the residents' financial capability. David Gouverneur presented a novel approach in 2015, which came to be known as informal armatures (IA). He believes that spontaneous urban settlements involve numerous physical and social complexities, and to simplify, the environment, morphology, and administrative aspects need to be balanced. He states that the problems with these settlements can be solved by the people, local governments, and central governments. This research has investigated the informal armatures approach in Sanandaj, Iran.

Theoretical framework

Beyond the theoretical controversies in this regard, the IA approach presents a framework for spontaneous neighborhoods

1 Responsible author: k.irandoost@uok.ac.ir

before the occupation of land with a preventive, futuristic attitude. This approach approves of spontaneous urban settlements' innovative, innate socio-spatial features and adopts this as a point to begin improvement. The conditions that need to be met for a successful IA approach include pre-emptive and transformative nature (political acceptance of the informality, presentation of appropriate public land with participation from the public and private sectors, and instruction of staff capable of implementing the approach), consideration of physical and performative components, hybrid and multi-scalar operations, environment-friendly nature, consideration of flexible planning components, and adaptability to different site conditions. Moreover, corridors, patches, and custodians are major components in planning and design based on the IA approach.

Methodology

The paradigm governing this research is pragmatism, which some contemporary methodologists have considered the foundation of research methodology with hybrid methods. In accordance with this worldview, the conceptual framework of the research has first been extracted besides an examination of the theoretical views on the topic based on Gouverneur's perspectives in order to provide the background. Then, it was investigated how the approach could be adapted to Sanandaj in line with the research purpose. The statistics required to apply the approach to Sanandaj were extracted from the censuses of individuals and dwellings and the village lexicons, and satellite images and location data on the current state of Sanandaj in ArcGIS were used for the analysis of the spatial conditions of the city.

Results and discussion

Sanandaj is a city with particular topographic features and looks as if located in a space cup due to the highs around the city and the variety of hills inside it. It can be extended mainly on the eastern side. Moreover, three spatial layers of spontaneous urban settlements have taken shape in Sanandaj so far. The first layer is the fixed layer inside the city; the origination dates back to the period between the 1960s and 1980s and is regarded today as the distressed middle area of the city. The second layer involves settlements with backgrounds as villages located within the limits of Sanandaj, which are known today as unconnected urban areas and have been excluded from the informal settlement. A third layer is also taking shape around the city, given the barren lands inside it, including villages with growing populations. The investigations demonstrated that Sanandaj could be considered for pilot research on the application of the IA approach, given its features.

Conclusion

Inspired by the international policies, different approaches have been adopted so far in Iran with respect to spontaneous urban settlements. However, these approaches have failed to stop the extension process of these settlements, and about twelve million of the country's urban population thus resides in these settlements today. Moreover, all the previous approaches have mainly disregarded the important idea of future development of these settlements and the combination of the planning, morphological, and administrative components, while the IA approach has successfully filled the gap. The informal armatures approach can prevent fundamental problems, particularly in terms of infrastructure, in future spontaneous urban settlements through mutual government-people management and consideration of residents' financial capability and planning tools such as the interconnection of corridors around the city, provision of patches, and protection of valuable land. Moreover, this approach can contribute significantly as one of the most effective futuristic, collaborative approaches (top-down and bottom-up), as it provides widespread coverage of informal urban settlement in Iran.

Keywords:

Urban Informality, Informal Armature, Sanandaj, spontaneous settlement

Citation: Irandost, K., Doostvandi, M., Ashouri, K., Ghanezade, S.M., (2022) Application of Futuristic Approach (Informal Armature) in the Regularization of urban Spontaneous Settlements (in Sanandaj city Situation), Motaleate Shahri, 11(44), 3–16. doi: 10.34785/J011.2022.391/Jms.2022.130.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

کاربست رویکرد آینده‌نگرانه (اینفرمال آرمچر)^۱ در ساماندهی فضایی سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری (ارزیابی در شرایط شهرسندج)

کیومرث ایران‌دوست^۲ - دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.
میلاد دوستوندی - دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.
کسری آشوری - دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.
سید محمد قانع‌زاده - کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.

تاریخ دریافت: ۲۶ آذر ۱۴۰۰ تاریخ پذیرش: ۱۱ بهمن ۱۴۰۰

چکیده

زیست غیررسمی شهری یکی از گزینه‌های بقای گروه‌های کم‌درآمد شهری است که سازوکارهای ناکارآمد بخش رسمی و دولتی و نیز نظام برنامه‌ریزی توان تأمین مسکن آنها را ندارد؛ از این رو زیست و مسکن غیررسمی برآمده از گفت‌وگو میان رسمی و هم‌زمان با برنامه‌ریزی رسمی شکل گرفته است. نظام‌های برنامه‌ریزی و گفت‌وگوهای مسلط در مواجهه با زیست غیررسمی شهری رویکردهای مختلفی را آزموده‌اند اما بیشتر آنها به دلایل گوناگونی در ساماندهی این پدیده ناکارآمد بوده‌اند. در این میان برخی برنامه‌ریزان به دنبال رهیافت‌هایی واقع‌بینانه برای ساماندهی از راه پیش‌نگری و پیوستگی با شهر هستند؛ از آن جمله دیوید گاورنر، رویکردی را با نام اینفرمال آرمچر (IA) مطرح کرده است. این روش مبتنی بر طراحی و مدیریت با دیدگاهی آینده‌نگرانه است که واقعیت رشد سکونتگاه‌های غیررسمی را پذیرفته است. هدف آن یافتن گزینه میانه در توسعه غیررسمی کنونی است که با مداخله از بالا به پایین همگام با پذیرش دیدگاه‌های مردم در این سکونتگاه‌ها همراه است. پذیرش سیاسی غیررسمی بودن، ارائه زمین عمومی مناسب با مشارکت دولتی و بخش خصوصی، آموزش کارکنان برای اجرای IA و توجه به اجزای طراحی (کریدورها، اراضی ذخیره و متولیان یا ناظران و مباحثان) از شرایط اجرا و موفقیت این رویکرد هستند. در این پژوهش پس از معرفی رویکرد اینفرمال آرمچر (IA)، کاربردی آن در شهرسندج بررسی شده است. برای این پژوهش داده‌های مورد نیاز از سرشماری‌های نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ استخراج شده، از تصاویر هوایی و نرم‌افزار GIS استفاده شده و همچنین از برخی پژوهش‌های پیشین بهره گرفته شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که به دلیل پویایی زیست غیررسمی شهری در شهرسندج در قالب سه لایه فضایی و زمینه‌های بازتولید آن، توجه به دیدگاهی آینده‌نگرانه در زمینه توسعه غیررسمی در چارچوب رویکرد IA بسیار مفید است. این رویکرد در پی آن است تا از راه مشارکت دولتی-مردمی و ابزارهای طراحی همچون اتصال کریدورهای اطراف شهر به یکدیگر و پیوند سکونتگاه‌های خودانگیخته با شهر، تأمین زمین‌های ذخیره برای مسکن در توان تهیدستان و نگاهداشت زمین‌های ارزشمند برای زیرساخت‌های پایه در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری آینده، از بسیاری از چالش‌های کنونی پیشگیری کند.

واژگان کلیدی: زیست غیررسمی شهری، اینفرمال آرمچر، سندج، سکونتگاه خودانگیخته.

نکات برجسته

- از گذشته تاکنون رویکردها و سیاست‌های مختلفی در مواجهه با سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری در نظر گرفته شده اما این رویکردها نتوانسته موجب متوقف شدن روند گسترش این سکونتگاه‌ها شود.
- زیست غیررسمی شهری باید در کشورهای در حال توسعه همچون ایران از نظر سیاسی پذیرفته شود؛ زیرا بخش عمده‌ای از گسترش شهرنشینی دربرگیرنده زیست غیررسمی خواهد بود.
- دیوید گاورنر با ارائه رویکرد نوینی با عنوان اینفرمال آرمچر سعی دارد نگاهی آینده‌نگرانه، پیشگیرانه و واقع‌بینانه به سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری داشته باشد و همچنین مسائل مدیریتی، محیط زیستی، مورفولوژیکی و طراحی را مورد توجه قرار دهد.
- در شهرسندج با توجه به شکل گیری سه لایه فضایی از سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری از گذشته تاکنون و همچنین بستر توسعه قسمت شرقی شهر، در نظر گرفتن رویکرد اینفرمال آرمچر می‌تواند راهگشا باشد.

۱. مقدمه

در چند سده گذشته، چیره شدن اقتصاد سرمایه‌داری شهرداری، کاستی‌ها و نارسایی‌های دولت و بازار رسمی و نابرابری در کشورهای جنوب، مهاجرت گسترده برای برخورداری از فرصت‌ها و با امید به آینده‌ای بهتر به سوی مراکز ثروت شهری را در پی داشته است. این روند با ناکارآمدی دولت‌ها و نظام برنامه‌ریزی شهرها در تأمین نیاز به ویژه مسکن و اشتغال به گسترش سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری انجامیده است. به طوری که اکنون یک سوم از افراد ساکن در بسیاری از شهرهای جنوب در چنین سکونتگاه‌هایی زندگی می‌کنند (Turok & Borel-Saladin, 2018). بر اساس گزارش هیئتات، جمعیت ساکن در این سکونتگاه‌ها از حدود ۸۰۰ میلیون نفر در سال ۲۰۰۰ به حدود یک میلیارد نفر در سال ۲۰۱۸ رسیده است که حدود ۲۴ درصد از جمعیت شهری را شامل می‌شود (UN-Habitat, 2020). اکثر این سکونتگاه‌ها فاقد نیازهای اساسی زندگی از قبیل بهداشت، آب تصفیه شده، مسکن بادوام و فضای مناسب هستند (Sori, 2012: 1). سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری ناهمگن هستند و سطح محرومیت در آنها بستگی به چگونگی شرایط بیان شده در هر مکان دارد (Roy et al, 2014: 77). این سکونتگاه‌ها دربرگیرنده اسکان بخشی از جمعیت شهری است که خارج از بازار رسمی زمین و مسکن شکل گرفته است (Alavi, 2012). بسیاری از ساکنان این سکونتگاه‌ها دارای مشاغل غیررسمی، ناپایدار، درآمد نامنظم و فاقد پس انداز هستند (Gil et al., 2021) و برای تأمین هزینه‌های خانواده خود روزانه باید کار کنند و با این درآمد روزانه امرار معاش می‌کنند (Allam, 2020; Corburn et al., 2020).

از این رو تأمین مسکن گروه‌های کم درآمد و ارائه راهکارهایی متناسب با استطاعت پذیری ساکنان، امری ضروری است و در نبود چنین زمینه‌ای روی آوردن به بخش غیررسمی، منطقی و از روی ناچاری اما هوشمندانه است. در دوره‌های مختلف برای مقابله با پدیده زیست غیررسمی شهری، دولت‌ها سیاست‌ها و روش‌های مختلفی را از قبیل نادیده گرفتن، روش قهری همچون حذف و تخلیه اجباری، مسکن عمومی تا رویکردهای مشارکتی، مکان - خدمات، بهسازی - توانمندسازی و بازآفرینی شهری را در پیش گرفته‌اند (Bayat, 2002; Ashouri et al, 2018; Ashouri et al, 2019; Ashouri et al, 2010; Arefi, 2018). اما هریک از این رویکردها به دلایل مختلفی در هر کشور یا منطقه با مشکلاتی روبه‌رو شده‌اند (Pourahmad et al, 2010; Irandoost, 2010).

در سال ۲۰۱۵ راهکار نوینی به وسیله دیوید گاورنر استاد گروه معماری منظر، دانشکده طراحی، دانشگاه پنسیلوانیا شهر فیلادلفیای آمریکا ارائه شد. او معتقد است که سکونتگاه‌های خودساخته شهری دارای پیچیدگی‌های فیزیکی و اجتماعی فراوانی هستند که برای ساده نمودن آنها بایستی محیط زیست، مورفولوژی و جنبه‌های مدیریتی در تعادل قرار گیرند. وی می‌گوید که مشکل سکونتگاه‌های خودساخته شهری نه از سوی مردم و حکومت‌های محلی حتی حکومت‌های مرکزی بلکه توسط مجموعه‌ای از آنها قابل حل است (Gouverneur, 2015). این اعتقاد را می‌توان نوعی نگرش سیستمی عنوان کرد که در قالب رویکرد خاص و جدید اینفرمال آرمچر (IA) معرفی شده است که ترکیبی

از برنامه‌ریزی و طراحی برای آینده رشد سکونتگاه‌های خودساخته در کشورهای در حال توسعه بوده و می‌تواند در کشوری همچون ایران راهگشا باشد. آمارها نشان می‌دهد که در ایران درصد شهرنشینی از ۴۷ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافت. در طول این دوران، جمعیت بافت‌های ناکارآمد از حدود ۱٫۵ میلیون نفر در سال ۱۳۵۵ به حدود ۲۰ میلیون نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است که نشان از ناکارآمدی سیاست‌های گذشته دارد (صرافی، ۱۳۹۹: ۱۵). امروزه در حدود ۱۲٫۴۲ میلیون نفر در سکونتگاه‌های خودساخته شهری با مساحتی در حدود ۶۱ هزار هکتار زندگی می‌کنند (Urban Regeneration Corporation of Iran, 2020) که این موضوع نیازمند توجه جدی به پدیده زیست غیررسمی شهری در ایران است.

در این نوشتار کوشش شده است تا با تشریح رویکرد IA، کاریست آن در شهر سنج به عنوان یکی از شهرهایی که با چالش گسترش سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری در دوره‌های مختلف روبه‌رو بوده، بررسی شود. این سکونتگاه‌ها و بازتولید فضایی آنها در شهر سنج باعث شکل‌گیری سه لایه فضایی (سکونتگاه‌های تثبیت شده داخل شهر، نواحی منفصل شهری و روستاهای در حال رشد اطراف شهر) سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری شده است (Ashouri et al, 2018). آمارها نشان می‌دهد که جمعیت ساکن در لایه اول و دوم فضایی از ۲۷ هزار و ۵۱۸ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۲۸۵ هزار و ۸۲۴ نفر در سال ۱۳۹۵ در شهر سنج رسیده است و افزون بر این مساحتی بیش از هزار هکتار (در حدود ۲۳ درصد از مساحت شهر) را تشکیل می‌دهد. همچنین امروزه لایه سوم فضایی یعنی روستاهای اطراف شهری (روستاهای آسوله، قار، دوشان، برازان، باباریز، سرخه‌دز و قلیان) به دلیل عدم برقراری سازوکارهای رسمی شاهد رشد چشمگیری بوده است. از این رو در این پژوهش ضمن معرفی رویکرد IA و اجزای آن، با توجه به شرایط حاکم بر بازتولید فضای غیررسمی در شهر سنج، کاریست رویکرد اینفرمال آرمچر در شهر سنج بررسی خواهد شد.

۲. چارچوب نظری

فقر شهری و شکل‌گیری سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری از مسئله‌مندی‌های مهم در دوران معاصر شهری شدن به ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته به شمار می‌رود و همواره به مثابه بخش جدایی‌ناپذیر از شهری شدن این کشورهاست (Irandoost & Sarafi, 2007). بنا بر برآورد برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد، بیش از ۵۰ درصد ساکنان شهرهای کشورهای کم درآمد و ۲۰ درصد کشورهای با درآمد متوسط، در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری زندگی می‌کنند. در کشور ایران نیز وجود بیش از یک هفتم جمعیت شهرهای تهران، مشهد، تبریز، اهواز، بندرعباس، کرمانشاه، زاهدان و سنج در این سکونتگاه‌ها و رشد سریع آن، هشدار برای اهتمام جدی به این مسئله‌مندی است (Pourahmad, 2010).

از گذشته تاکنون و در دوره‌های مختلف، رویکردهای مختلفی برای مواجهه با پدیده زیست غیررسمی شهری در سطح بین‌المللی در نظر گرفته شده که در کشور ایران نیز متأثر از آن رویکردها، سیاست‌های

۲. آمارهای جمعیتی ارائه شده در خصوص لایه دوم فضایی از زمان الحاق چهار روستای نایسر، حسن‌آباد، ننه و گریزه در سال ۱۳۸۹ بوده است.

۲.۱. رویکرد اینفرمال آرمچر (IA)

با توجه به موارد اشاره شده و ناکارآمدی برنامه‌ریزی رسمی، موفقیت محدود طراحی و برنامه‌ریزی‌های معمول و سیاست‌های مسکن، یکی از ابتکارات قابل توجه، مطالعات مربوط به رویکرد اینفرمال آرمچر برای ادغام سکونتگاه‌های خودساخته با بافت رسمی در توسعه شهری و رشد پایدار سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری است (García -). رویکرد اینفرمال آرمچر (IA) برای نخستین بار به وسیله دیوید گاورنر^۳ در سال ۲۰۱۵ و در کتابی با عنوان "برنامه‌ریزی و طراحی برای آینده سکونتگاه‌های غیررسمی: شکل دهی به شهر خودساخته" مطرح شد (Gouverneur, 2015). گاورنر در این کتاب ضمن معرفی این رویکرد به ابعاد و اصول آن پرداخته است.

واژه Armature در متون برنامه‌ریزی شهری مفهوم نوآورانه‌ای است که در فرهنگ‌های گوناگون از جمله واژه‌نامه آکسفورد این واژه برای رشته‌های مکانیک و برق با برابرنهاده الفاگر، میله فلزی، آرمیچر، زره (بخشی از بدن جاندار که از آن حفاظت می‌کند) و... به کار برده شده است اما معنی دیگر آن در واژه‌نامه‌های انگلیسی به فارسی "پوشش" است و در واژه‌نامه آکسفورد (Oxford, 2018^۴) پوششی را توصیف می‌کند که از حداقل تا حداکثر مسئله و موضوعی را در برمی‌گیرد؛ از این رو در پیوند با واژه "Informal" معنی پوششی غیررسمی را به خود می‌گیرد. اما در این پژوهش سعی شده برای جلوگیری از معادل سازی از نوشتار فارسی کلمات انگلیسی استفاده شود.

رویکرد IA فراتر از مجادله‌های نظری در این گستره، با نگرشی پیشگیرانه و پیش بینانه، چارچوبی را برای محله‌های خودساخته قبل از اشغال زمین ارائه می‌دهد (Steiner et al, 2019:25) و با طراحی و نقشه‌کشی سایت، گسترش زیست غیررسمی شهری در ارتباط با کلانشهر را مورد توجه قرار می‌دهد و می‌تواند مفید واقع شود (Dovey et al, 2020:3). رویکرد IA ویژگی‌های مبتکرانه و ذاتی اجتماعی-فضایی سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری را پذیرفته و بر اساس آنها به عنوان نقطه شروع برای بهبود عمل می‌کند. سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری دارای انرژی دگرگون‌کننده، سرعت، سازگاری، انعطاف‌پذیری و نبوغ ساکنان است که کمتر می‌توان آن موارد را در سکونتگاه‌های رسمی یافت و این موضوع ضرورت ایجاد پیوندهای فضایی و عملکردی مؤثر در شهرها را بیش از پیش آشکار می‌سازد (Okyere & Kita, 2015). فرض اصلی در این رویکرد پیدا کردن حد وسط در زمینه توسعه غیررسمی کنونی و مداخله مدیریتی و برنامه‌ریزانه در به رسمیت شناختن توسعه این سکونتگاه‌هاست. به عبارتی هدف IA میانه‌روی در بین مداخلات صورت گرفته خواهد بود و توسعه رسمی و غیررسمی را ترکیب خواهد کرد. این وضعیت میانه‌روی درجایی بین رشد غیررسمی آزادانه و غیرقابل کنترل با مدل توسعه‌یافته رسمی ولی ناکارآمد به دنبال پیدا کردن روشی ترکیبی است که بتواند هدایت و حمایت مدیریت را به دست آورده و توسعه‌دهندگان غیرمجاز را نیز متقاعد نماید (Gouverneur, 2015:xx). از این رو در راستای اجرای این رویکرد اجزای کلیدی معرفی شده است (جدول شماره ۱).

مختلفی ملاک عمل بوده است (آشوری و دیگران، ۱۳۹۸). دیدگاه‌های اولیه و مبتنی بر لیبرالیسم بر این استوار بود که انتخاب‌های غلط فرد موجب قرار دادن وی در تله فقر می‌شود و رشد اقتصادی موجب مداخله دولت برای پیشگیری از فقر آملی ناکارآمد است (Davis & Sanchez, 2014; Martinez, 2010; Blank, 2013; Marx et al, 2013). در این راستا بیشتر بر ایجاد امنیت اقتصادی تأکید می‌شد؛ زیرا فرض بر این بود که با افزایش توسعه اقتصادی وضعیت فقر بهبود خواهد یافت (Lomasky, 2009; & Swan). اما با گذشت زمان و روشن شدن این نکته که توسعه اقتصادی راهگشای تحول مورد انتظار در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری نیست، شیوه‌های قهرآمیز و به نحوی برخورد حذفی با پدیده و در نتیجه رویکرد تخلیه اجباری^۱ و تخریب سکونتگاه به رویکردی فراگیر بدل شد. با نقد این رویکرد به وسیله صاحب نظرانی همچون ترنر و آبرامز (Abrams, 1964; Turner, 1977) و همچنین ضرورت بازسازی شرایط پس از جنگ جهانی دوم و شرایط نامناسب اقتصادی آن دوران، سیاست مسکن عمومی برای تأمین مسکن اقشار کم درآمد مدنظر قرار گرفت (McDonald, 1995; Quercia & Galster, 1997; Marcuse, 2011). اما در اکثر موارد عللی همچون هزینه بالا، ناهمخوانی نقشه واحدها با سبک زندگی، تأکید بر استانداردهای غیرواقع بینانه، عدم توان پرداخت اقساط از سوی مالکان و مکانیابی نامطلوب مجموعه، موجب شکست سیاست مسکن عمومی شد و مساکن پس از مدتی به گروه‌های پردرآمدتر واگذار شد (Irandoost, 2007). در ادامه با توجه به بحران‌های سیاست‌های سرمایه‌داری در اواخر دهه ۱۹۷۰، از جمله بحران در سیاست‌های اقتصادی دولت رفاه، فروپاشی سیاست‌های اقتصادی - سیاسی ملی، زوال نظریه کینزی، بین‌المللی‌تر شدن اقتصاد سرمایه‌دارانه، ضعف فرآیندهای دولت ملی، حرکت به سوی دولت کوچک و خصوصی سازی همه جانبه و فروپاشی شوروی، امکان تغییر سیاست‌های لیبرالیسم را فراهم ساخت و نئولیبرالیسم جهانی به تدریج به ایدئولوژی حاکم و مسلط مبدل شد (Pourahmad et al, 2003). در این دوران با ایجاد و توسعه سازمان‌های بین‌المللی همچون بانک جهانی و برنامه اسکان بشر ملل متحد (هیئات) به عنوان ابزارهای اعمال سیاست‌های نئولیبرالیسمی در مقیاس جهانی، رویکردهایی همچون خودیاری، مکان - خدمات (با تأکید بر تأمین زیرساخت)، بهسازی (با نگاه عمدتاً کالبدی)، توانمندسازی (با تأکید بر مشارکت ساکنان) و بازآفرینی، شهرهای بدون اسلام^۲ و تعیین اهداف توسعه هزاره مورد توجه قرار گرفت که عمده این سیاست‌ها و راهکارها با شکست مواجه شده است (Matovu, Gattoni, 2009; Mukhija, 2001; Sietchiping, 2005; 2000). تجزیه و تحلیل‌ها این عدم موفقیت یک رویکرد سه‌گانه یعنی عدم توجه به نیازهای شهروندان، عدم ارزیابی منابع موجود (انسانی، فنی، مالی، اقتصادی، اجتماعی، سازمانی) و در نهایت، نبود حکمروایی شهری در راستای منافع جمعی را نمایان می‌سازد (Bolay, 2006: 285). نکته مهم این است که رویکردهای یادشده کمتر نگرشی آینده‌نگرانه و پیشگیرانه نسبت به سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری داشته‌اند.

3 David Gouverneur

4 Oxford Dictionary (2018)

1 Force Eviction

2 Slum

جدول شماره ۱۰: شرایط موفقیت، اجزا و اصول اساسی رویکرد IA ←

شرایط موفقیت رویکرد IA		
پیشگیرانه و دگرگون‌کننده	پذیرش سیاسی غیررسمی بودن	پذیرش سیاسی این مسئله که زیست غیررسمی شهری در شرایط بسیاری از شهرهای جنوب ناگزیر است و خود به خود شکل می‌گیرد و مکان‌های نامناسب را بدون چارچوب‌های اساسی شهری اشغال می‌کند و در نتیجه منجر به ایجاد شرایط دشوار شهری با اجتماعی می‌شود و دارای پیامدهای زیست محیطی است.
	ارائه زمین عمومی مناسب با مشارکت دولتی و خصوصی	در بیشتر کشورهای در حال توسعه، مالکیت زمین‌های عمومی عمدتاً در اختیار چند فرد یا نهاد دولتی قرار می‌گیرد. علاوه بر این، برنامه‌ریزی شهری معاصر، سازوکارهای بانکی یا تخصیص زمین‌های خصوصی را در راستای حقوق توسعه شهری و سازوکار و ابزار برای منطقه بندی مجدد و تنظیم مجدد زمین فراهم نمی‌کند.
	آموزش کارکنان قادر به اجرای IA	پارادایم‌های جدید برنامه‌ریزی و طراحی نیازمند مشارکت تیم‌های بین‌رشته‌ای است که قادر به درک ماهیت رویکردهای نوین هستند که متفاوت از برنامه‌های متداول در دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی است و نیازمند آموزش پرسنل از طریق پیاده‌سازی پروژه‌های آزمایشی باشد. دانشگاه‌ها می‌توانند با ارائه این روش جدید دانش‌آموختگان و اعضای هیئت علمی را مشارکت دهند. بخش خصوصی نیز نقش مهمی در همکاری با بخش دولتی ایفا می‌کند تا خدماتی را ارائه دهد که واحدهای همسایگی خودساخته بتوانند بهبود یابند.
کالبدی و عملکردی		
برنامه‌ریزی سنتی در اکثر کشورهای در حال توسعه به برنامه‌های استفاده از زمین بدون ملاحظات طراحی تقلیل می‌یابد و عمدتاً بر کنترل بازار املاک و مستغلات متمرکز است. رویکرد IA در نظر گرفتن تجارب سازمان فضایی و فیزیکی شهر خودساخته، مفاهیم سازمان دهی فضایی و معیارهای طراحی را با مدیریت در محل و در راستای جذب و هدایت اشغال اولیه سایت‌ها در آینده و ایجاد پیوند قوی با مهاجران ترکیب می‌کند.		
اقدامات ترکیبی و چند مقیاسی		
IA با همان منطق ادغام پویایی زیستگاه خودساخته شده با برنامه‌ریزی و طراحی عمل می‌کند، اما هدف آن دستیابی به یک محصول شهری متعادل با نگرشی آینده‌نگرانه است که با گذشت زمان به جریان اصلی تبدیل خواهد شد؛ زیرا شکل غالب شهرنشینی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری خواهد بود. برنامه IA همچنین ممکن است نحوه حفاظت از آبراه‌ها و مناطق پوشش گیاهی را که به کریدورهای تفریحی شهر تبدیل می‌شوند، پیش‌بینی کند یا در نظر گرفتن مکان‌های با عملکرد موقت و اولیه همچون مراکز بازیافت یا برنامه‌های کشاورزی شهری، آنها را برای کاربری‌های عمومی، مراکز تولیدی، مدارس، بازارهای شهرهای بزرگ و غیره در آینده با مشارکت بخش خصوصی اختصاص دهد. ارزش اضافی به دست آمده از چنین عملیاتی به تسهیل‌کنندگان IA کمک می‌کند تا برای سرمایه‌گذاری مجدد در خدمات دیگر زمین‌های مشابه، درآمدزایی کنند یا طرح‌های مشابه IA را در مرزهای جدید شهری دوباره آغاز کنند.		
دوستدار محیط زیست		
برنامه‌ریزی و طراحی شهری معاصر موظف است جنبه‌های زیست محیطی را که نه تنها برای رفاه جوامع بلکه برای سلامت کره زمین بسیار مهم است، مورد توجه قرار دهد. از آنجاکه IA قبل از اشغال شروع به کار می‌کند و نخستین شرایط کالبدی و عملکردی شهرک‌ها را تعیین می‌کند، زمینه مناسبی برای سازگاری با محیط زیست است. از جمله برخی از حساس‌ترین جنبه‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: مکانیسم‌های حفاظت از حوضه‌های آبریز مجاور، مناطق تنوع زیستی و خاک‌های کشاورزی ارزشمند یا شبکه هیدرولوژیکی. IA می‌تواند راه‌اندازی زیرساخت‌های سبز، شبکه‌های حمل و نقل عمومی عابران پیاده، برنامه‌های بازیافت، باغ‌های کشاورزی محلی و غیره را تسهیل کند و با در نظر داشتن این ایده‌ها، آنها را برای مهاجران اولیه به عنوان بخشی از زندگی روزمره خود معنی‌دار کند.		
ساده: بر اساس اجزای طراحی انعطاف‌پذیر، قابل تطبیق با شرایط مختلف سایت		
IA مجموعه ابزاری از اجزای طراحی ساده را ارائه می‌دهد که هدف اصلی آن فراهم کردن شرایط زندگی بهتر برای بزرگ‌ترین بخش از جمعیت در جهان در حال توسعه، یعنی افراد فقیر است. این مؤلفه‌ها در ماهیت، مقیاس یا کیفیت‌های ریخت‌شناختی و اجرایی‌شان جزمی نیستند. میزان موفقیت آنها به عنوان راه‌حل‌های فضایی و اجرایی به تفاوت‌های بافتی و فرهنگی محلی و توانایی تسهیل‌کنندگان IA برای مشارکت دادن جوامع و سایر بازیگران شهری در ابتکارات بستگی دارد. با توجه به تنوع شرایطی که در آن شهرنشینی غیررسمی و همچنین محدودیت‌های مدیریت حرفه‌ای برای اجرای برنامه‌های IA رخ می‌دهد، این رویکرد برای توصیف اجزای طراحی، مکانیسمی را برای تسهیل اجرای آن و چگونگی طراحی جزئیات در زمینه‌های مختلف ارائه می‌دهد.		

← ادامه جدول شماره ۱: شرایط موفقیت، اجزا و اصول اساسی رویکرد IA

اجزای کاربردی برای طراحی در رویکرد IA	
کریدورها اساساً اجزای خطی هستند که حوزه عمومی را ساختار می‌دهند و به عنوان استخوان بندی سیستم‌های فضاهای باز، زیرساخت‌ها، سیستم‌های تحرک، دستگاه‌های مدیریت آب، خدمات و غیره عمل می‌کنند. کریدورها به دو دسته زیر تقسیم می‌شوند: • جذب‌کننده‌ها^۲: تمرکز جمعیت و فعالیت‌ها را به سمت مناطقی که مناسب‌تر است، تشویق می‌کنند و شرایط فضایی و مدیریتی را برای مدیریت بهتر آنها فراهم می‌کنند. • محافظ‌ها^۳: از مناطق زیست‌محیطی و باارزش محافظت می‌کنند و به عنوان حائل عمل می‌کنند تا از اشغال یا گسترش شهری - اعم از غیررسمی یا رسمی - در مناطق حساس جلوگیری کنند. انتظار می‌رود که جذب‌کنندگان و محافظ‌ها درصد بالایی از تبدیل سکونتگاه‌ها به مناطق بزرگ‌تر و مناطق شهری را مدیریت کنند و برای دستیابی به اهداف خود، به‌ویژه در مراحل اولیه اشغال، تحکیم و رشد، به مشارکت عمومی بیشتری نیاز دارند.	کریدورها ^۱
زمین‌های حوزه‌های شهری هستند که با کریدورهای شهری ارتباط برقرار می‌کنند. این زمین‌ها می‌توانند به عنوان گیرنده‌ها^۵ و ترنسفورمرها^۶ مورد استفاده قرار گیرند. گیرنده‌ها عمدتاً برای ساخت خانه‌های مسکونی و کاربری‌های خدماتی به کار گرفته می‌شوند و مکان‌هایی هستند که برای اشغال غیررسمی در دسترس قرار گرفته‌اند، جایی که انتظار می‌رود محله‌های خودساخته شکوفا شوند. ترنسفورمرها مناطقی هستند که می‌توانند کاربردهای متعددی را حفظ کنند که انتظار می‌رود، همراه با کریدورها، IA را از سکونتگاه‌های غیررسمی بدون کمک و از برنامه‌های مکان - خدمات متمایز کند. آنها ذخایر زمین هستند که قادر به ارائه خدماتی هستند که مطابق با نیازهای روز جامعه در حال تغییرند برای مثال اماکن تخلیه مصالح ساختمانی و زمین‌های کشاورزی با مالکیت دولتی با گذشت زمان می‌توانند برای کاربری‌های خدماتی همچون مدارس، بیمارستان‌ها و ... به کار برده شوند.	زمین‌های ذخیره ^۴
متولیان امر اجزایی هستند که ممکن است در تمام دسته‌های قبلی ظاهر شوند تا از دسترس بودن فضای مورد نیاز برای تطبیق تدریجی خواسته‌های شهری با تکامل قلمروهای IA اطمینان حاصل کنند. در شهرها زمین‌هایی همچون، خیابان‌ها، فضاهای باز، زمین‌های دارای ارزش زیست‌محیطی و ... زمین‌های عمومی به شمار می‌آیند. در برنامه‌ریزی رسمی این مناطق توسط منطقه‌بندی و مقررات رسمی تضمین شده‌اند، در شهرهای غیررسمی این فضاها با فضاهای جدید جایگزین می‌شوند. IA معتقد است بهترین راه برای حفاظت از این فضاها استفاده از این سایت‌ها برای کاربری خاص در جامعه است و این فضاها باید توسط یک ناظر، آژانس، مؤسسه، سازمان غیردولتی یا حتی فردی مورد احترام و تعیین شده توسط اجتماع محلی مشخص و کنترل شوند.	متولیان ^۷ (مبشران یا ناظران)
اصول اساسی	
۱. مدیریت مداوم و مشارکت جمعی ۲. تأکید بر طراحی چندمنظوره سیستم فضاهای عمومی ۳. اتصالات موجود بین اجزای طراحی و عملکردها	

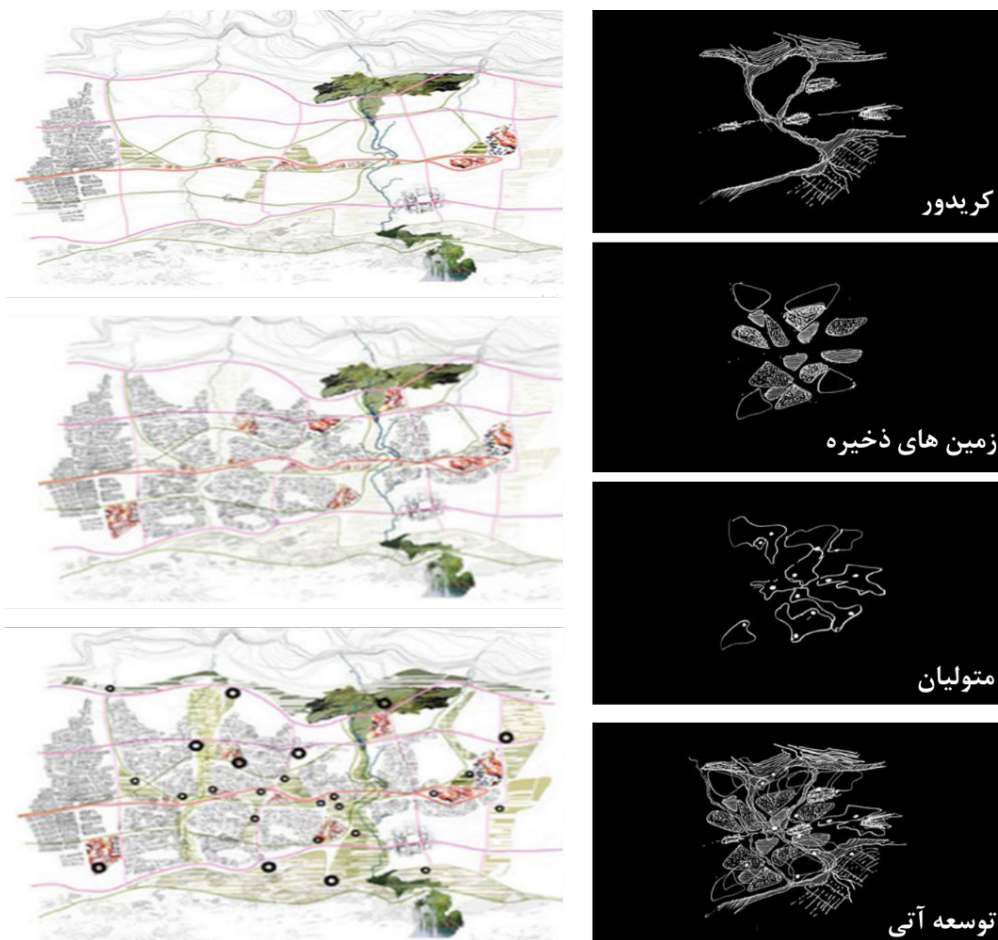
مأخذ: Gouverneur, 2015, Gouverneur, 2020

و فیزیکی مورد استفاده قرار گیرد تا شکاف بین شهرهای غیررسمی و رسمی را از بین ببرد و سکونتگاه‌های خودساخته شهری آینده را توانا سازد که بخشی جدایی‌ناپذیر از شهرهای پایدار باشند. همچنین IA، جنبه‌های مختلف فضایی، اقتصادی، زیست‌محیطی، زیرساختی و مدیریتی را با توجه به زمینه خاص هر منطقه در طراحی‌ها در نظر می‌گیرد (Soderstrom, 2015).

رویکرد IA در حقیقت با نگاهی پیش‌بینانه و پیش‌نگرانه در پی سامان مند کردن رشد غیررسمی پیرامون شهرهای دارای پتانسیل گسترش غیررسمی است و مسائلی مانند استفاده از زمین، تحرک، غذای کافی، مدیریت آب، حکمروایی و هویت تا حدودی در نظر گرفته شده است. در تصویر شماره ۱، گاورنر به خوبی نمونه‌ای از اجزای رویکرد IA را نشان داده است. او پیش‌بینی می‌کند که IA، با مجموعه‌ای از اصول خود برای دینفعان، می‌تواند به عنوان راهنمای توسعه عملکردی

- 1 corridors
- 2 Attractors
- 3 Protectors
- 4 patches

- 5 Receptors
- 6 Transformers
- 7 Custodians

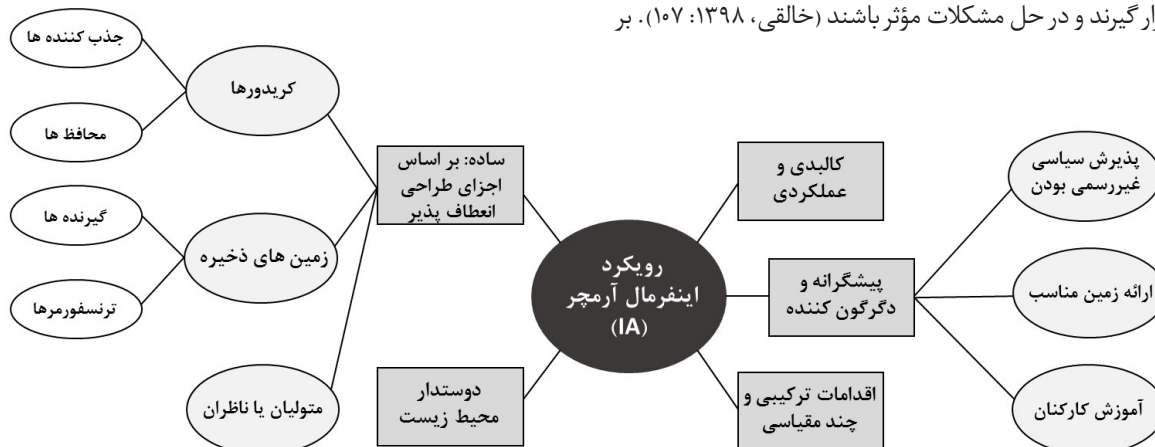

تصویر شماره ۱: نمونه‌ای از رویکرد آینده‌نگرانه IA (مأخذ: Gouverneur, 2015, Gouverneur, 2020) (از بالا به پایین تصویر سمت چپ نمونه‌ای از جذب‌کننده‌ها و محافظت‌کننده‌ها (کریدور)، تصویر وسط سمت چپ اراضی ذخیره و تصویر پایین سمت چپ نمونه ترکیبی از متولیان در کریدورها و اراضی ذخیره)

۳. روش پژوهش

پارادایم حاکم بر این پژوهش پراگماتیسم است. پارادایم پراگماتیسم از سوی برخی روش‌شناسان معاصر به‌منزله بنیان روش‌شناسی تحقیق با روش‌های ترکیبی مدنظر قرار گرفته است (Mohammadpour, 2020:8). درواقع پراگماتیسم به‌عنوان فلسفه‌ای عمل‌گرایانه و واقع‌نگرانه از اهمیت زیادی برخوردار است و شکل‌گیری آن در تقابل با رویه‌های ذهن‌گرایانه فلسفی صورت گرفته و به‌جای توجه به اهداف کلی، دوردست و ذهنی، اهدافی را ترسیم می‌کند که بتوانند عملاً مورد اجرا قرار گیرند و در حل مشکلات مؤثر باشند (خالقی، ۱۳۹۸: ۱۰۷). بر

مبنای این جهان‌بینی و در راستای دستیابی به زمینه، ابتدا ضمن بررسی دیدگاه‌های نظری موضوع بر پایه دیدگاه‌های گاورنر، چارچوب مفهومی پژوهش استخراج شد (تصویر شماره ۲). سپس در راستای هدف پژوهش، وضعیت انطباق رویکرد با شهر سنندج مورد بررسی قرار گرفت. از این‌رو برای اجرای این رویکرد در شهر سنندج آمارهای مورد نیاز از سرشماری‌های نفوس و مسکن و فرهنگ آبادی‌ها استخراج و در راستای تحلیل فضایی وضعیت شهر از تصاویر ماهواره‌ای و داده‌های مکانی وضع موجود سنندج در نرم‌افزار Arc GIS استفاده شده است.

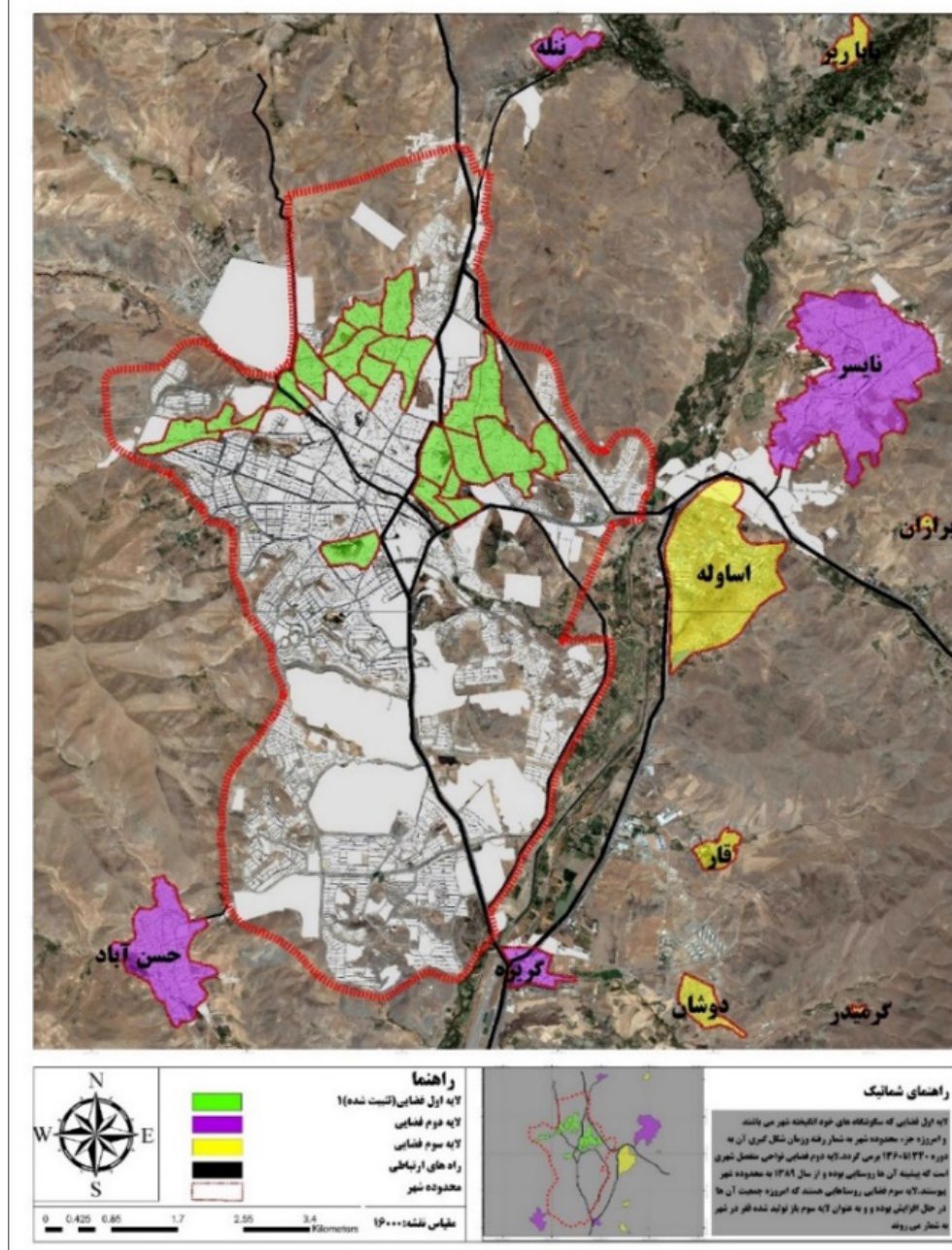

تصویر شماره ۲: شرایط موفقیت و اجرای رویکرد IA

۴. مطالعه موردی

شهر سنندج در دهه‌های مختلف به دلایلی همچون وضعیت اشتغال و دستیابی به خدمات بتر و رفاهی مرکز توجه گروه‌های مختلف مهاجرتی بوده است. این موضوع در کنار رشد طبیعی جمعیت همواره موجب توسعه فیزیکی شهر (Irandoost & Tavalale, 2013; Pourahmad et al, 2003) و شکل‌گیری سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری توسط اقشار کم‌درآمد و به حاشیه رانده شده تحت تأثیر عواملی همچون استطاعت مالی ناکافی، عدم توجه به اقشار کم‌درآمد در طرح‌های توسعه شهری، ضوابط غیر منعطف، پرهزینه و زمان‌بر بودن ساخت‌وسازهای رسمی، قیمت بالای زمین و مسکن شده که در دوره‌های زمانی در طول روند توسعه شهر لایه‌های فضایی سه‌گانه‌ای (Ashouri et al, 2018) را تاکنون

شکل داده است. لایه نخست شامل لایه درون شهری و تثبیت شده است که خاستگاه آنها به دوره دهه‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۰ بازمی‌گردد و امروزه به عنوان بافت فرسوده میانی در شهر به شمار می‌رود. لایه دوم شامل سکونتگاه‌های با پیشینه روستایی واقع در حریم شهر سنندج می‌شود که امروزه به عنوان نواحی منفصل شهری شناخته می‌شوند و از حیث زیست غیررسمی خارج شده‌اند. این ناحیه‌ها شامل نایسر، حسن‌آباد، گریزه و ننه است که از سال ۱۳۸۹ به شهر سنندج الحاق گردیده‌اند. اما لایه سوم نیز در اطراف شهر با وجود اراضی بایر درون شهری در حال شکل‌گیری بوده و شامل روستاهایی است که جمعیت آنها در حال افزایش است؛ از جمله این روستاها می‌توان به آساوله، قار، دوشان، برازان، سرخه دزج، باباریز و قلیان اشاره کرد.

تصویر شماره ۳: روند توسعه زیست غیررسمی شهری در شهر سنندج - مأخذ: Ashouri et al, 2018: 225

جدول شماره ۲: تغییرات جمعیتی در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهر سنندج

موقعیت	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	نسبت به جمعیت شهرستان (۱۳۹۵)
سکونتگاه‌های خودانگیخته تثبیت شده داخل شهر	۲۰۳۵	۲۵۴۸۱	۱۱۱۷۵۰	۱۴۸۴۷۲	۱۹۷۵۵۷	۲۰۵۰۴۱	۲۲۰۵۱۹	۴۳٫۹
نواحی منفصل شهری	۱۷۳۵	۲۰۳۷	۲۶۳۱	۵۰۵۱	۲۵۶۴۱	۴۸۳۰۹	۶۵۳۰۵	۱۳٫۲
روستاهای اطراف شهر	-	۲۶۵۶	۳۴۵۰	۵۲۲۸	۷۵۰۴	۱۲۹۰۵	۲۳۳۹۰	۴٫۷
مجموع	۳۷۷۰	۳۰۱۷۴	۱۱۷۸۳۱	۱۵۸۷۵۱	۲۳۰۷۰۲	۲۶۶۲۵۵	۳۰۹۲۱۴	۶۱٫۷

مأخذ: Irandoost & Tavalae, 2013; Eghbali & Rahimi, 2011; General Census of Population and Housing, 2011-2016; Culture of settlements of Sanandaj city, 1976 to 2016

هزار هکتار رسیده است و بیش از ۶۰ درصد جمعیت شهر سنندج در چنین سکونتگاه‌هایی ساکن هستند. همچنین گسترش روستاهای اطراف شهر (به‌ویژه بخش شرقی شهر) به‌عنوان محدوده‌های جذب مهاجران تداوم پویایی چرخه زیست غیررسمی را نشان می‌دهد (تصویر شماره ۴). این تداوم در بخش شرقی شهر به‌عنوان بستر رشد آتی شهر می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد؛ چراکه افزون بر نواحی منفصل شهری نله، نایسرو گریزه در این بخش روستاهای قار، آساوله، دوشان سرخه درج، برازان، باباریز و قلیان قرار گرفته است. آمارها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۵ بخش شرقی شهر (روستاهای اطراف و نواحی منفصل شهری) دارای جمعیتی در حدود ۷۴ هزار نفر^۱ و ۶۹۸ هکتار مساحت است که نسبت به سال ۱۳۸۵ رشد جمعیتی ۰/۳ درصدی را تجربه کرده است (جدول شماره ۱). این مسئله بیانگر نقش تعیین‌کننده جهت‌دهی به توسعه آتی شهر سنندج بوده که بستری مناسب برای کاربست رویکرد IA است.

۵.۲. پیشگیرانه و دگرگون‌کننده

۵.۲.۱. پذیرش سیاسی

در خصوص رویکرد IA، پذیرش زیست غیررسمی شهری به‌ویژه از نظر سیاسی، مدیریتی و اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است. برنامه‌ریزی شهری مرسوم یعنی برنامه‌ها و سیاست‌های پیش‌گرفته شده نشان داد که در عمل اغلب دهک‌های کم‌درآمد جامعه نادیده گرفته می‌شوند. بررسی دوره‌های زمانی مختلف نشان داده است که مسکن حمایتی هم راه‌حل مناسب نیست چون مسکن عمومی، مسکن اجتماعی و ... از تقاضا عقب می‌مانند و هیچ‌گاه مزایای غیررسمی را ارائه نمی‌دهند. در این راستا در شهر سنندج، آماده‌سازی زمین‌های قسمت‌های جنوبی شهر و طرح بزرگ‌مقیاس مسکن مهر برای بخش خاصی از مردم به‌خصوص اقشار با درآمد متوسط مناسب بود اما نتوانست از تداوم به حاشیه رانده شدن اقشار کم‌درآمد جلوگیری کند. چراکه همزمانی رشد رسمی بخش جنوبی شهر با گسترش سکونتگاه‌های روستایی اطراف شهر نشان از تضادی در نظر، عمل و انحراف طرح‌ها از گروه‌های هدف خود بوده است.

اما تلاش‌هایی نیز در قالب پروژه‌های بهبود وضعیت سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری صورت گرفته است. این مسئله تا حدودی در ایران و شهر سنندج از اواخر دهه ۸۰ و با توجه به تدوین سند توانمندسازی و بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه‌ها و سپس در دهه ۹۰ با تأکید بر

در راستای ساماندهی سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری در سنندج از گذشته تاکنون طرح‌های مطالعاتی و اقدامات اجرایی مختلفی ازجمله مطالعات بهسازی و توانمندسازی جمعیت در شهر سنندج (با همکاری بانک جهانی) در سال ۱۳۸۵ (Boom Negar Pars Consulting Engineers)، طرح توانمندسازی اسکان غیررسمی ناحیه منفصل شهری نایسر در سال ۱۳۹۳ (Tadbir Shahr Consulting Engineers, 2013) و ایجاد نهادهای توسعه محلی در نواحی منفصل شهری نایسر و نله صورت گرفته است. ازجمله اقدامات اجرایی این طرح‌ها می‌توان به احداث مدارس، بهسازی معابر و ایجاد زیرساخت‌های برق و فضاهای سبز و فرهنگی در کنار کارگاه‌های توانمندسازی اشاره کرد.

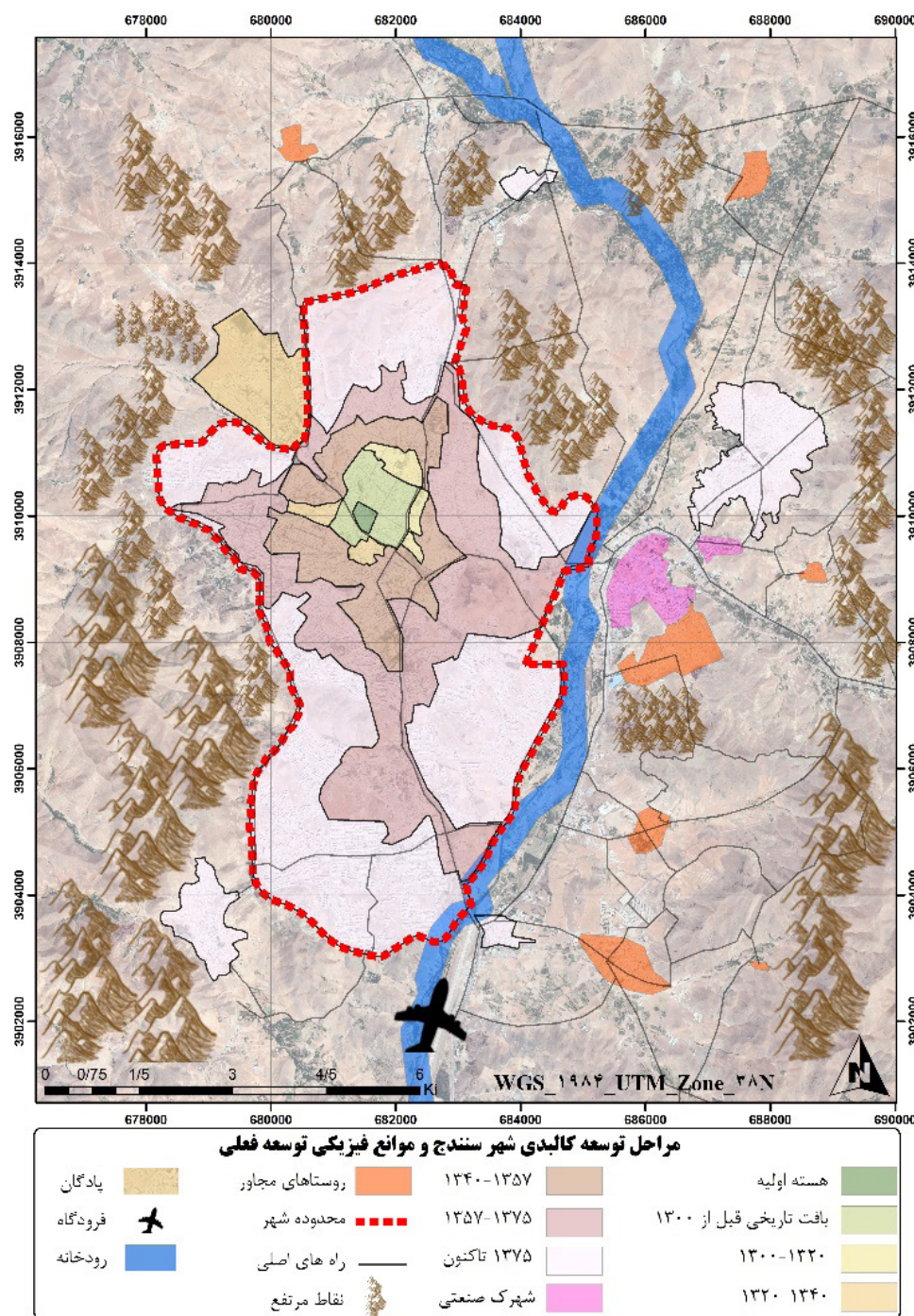
بی‌توجهی به پویایی زیست غیررسمی شهری و اقدامات عمدتاً کالبدی و ناکارآمد در سکونتگاه‌های خودساخته شهری در کنار نوسانات اقتصادی و افزایش قیمت زمین و مسکن، طرح‌های توسعه و قوانین غیر منعطف در یک ساختار تمرکزگرای غیر مشارکتی و نیز عدم آینده‌نگری موجب شده است که این روندهای آرام توسعه زیست غیررسمی در نواحی اطراف شهر همچنان تداوم داشته باشند که این مهم توجه به رویکردی آینده‌نگر و مبتنی بر پویایی زیست غیررسمی شهری و سکونتگاه‌های خودساخته شهری را دوجندان می‌کند تا بتوان در آینده آسیب‌های ایجادشده در این سکونتگاه‌ها را به‌ویژه در زمینه زیرساختی به حداقل رساند.

۵. یافته‌ها

۵.۱. امکان‌سنجی کاربست رویکرد IA در شهر سنندج

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، در رویکرد جدید IA ویژگی‌های مورفولوژیکی سایت برای طراحی آینده‌نگر اهمیت دارد. شهر سنندج یکی از شهرهای با ویژگی خاص توپوگرافیک است که به دلیل وجود ارتفاعات در اطراف آن و نیز وجود تپه‌های مختلف در درون آن به‌نوعی در یک جام فضایی قرار گرفته است. در حال حاضر موانع طبیعی متعددی همچون ارتفاعات آبدرد در غرب، ارتفاعات کوچک‌رشد در شمال شرق، تپه‌های داخل شهر و رودخانه قشلاق در قسمت شرق در کنار موانع غیرطبیعی همچون پادگان در قسمت شمال غربی و فرودگاه شهر در قسمت جنوب غربی، تنگناهایی را برای توسعه شهر به وجود آورده‌اند (Entezari Najaf Abadi & Yousefi, 2014). (تصویر شماره ۴) بالین وجود از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۴ حدود ۲۷٫۳ کیلومترمربع (Negahban et al, 2019) بر نواحی سکونتگاهی افزوده شده که بیشترین میزان تغییر کاربری منطبق بر نواحی جنوبی و شرقی است. بررسی‌های صورت گرفته نیز نشان می‌دهد که مساحت سکونتگاه‌های خودساخته شهری در شهر سنندج از حدود ۱۱۳ هکتار در سال ۱۳۵۵ به بیش از

۱ آمارهای غیررسمی جمعیتی بیشتر از جمعیت اشاره شده را نشان می‌دهد اما مبنای داده‌های آماری در این پژوهش اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن و فرهنگ آبادی‌هاست.

تصویر شماره ۴: مراحل توسعه کالبدی شهر سنندج و موانع کالبدی توسعه شهر

سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری وجود دارد که علاوه بر ایجاد شکاف ذهنیتی موجب عدم سرمایه‌گذاری در این سکونتگاه‌ها شده است. واقعیت این است که عمدتاً مدیران، مؤسسات، دانشگاهیان، افراد حرفه‌ای و بخش‌هایی از جامعه که در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری زندگی نمی‌کنند، درک درستی از جنبه‌های مبتکرانه و چاره‌ساز زیست غیررسمی ندارند. هرچند، تمامی بازیگران شهری احساس می‌کنند که زندگی‌شان تا حدی توسط این سکونتگاه‌ها تحت تأثیر قرار گرفته است. بنابراین نخستین گام در رهیافت IA به دست آوردن حمایت اجتماعی و سیاسی و متعاقباً مقدر سازی افراد، اجتماعات و

بازآفرینی شهری در قالب تدوین سند بازآفرینی شهری و شکل‌گیری ستادهای بازآفرینی از مقیاس ملی تا شهرستان در کنار دفاتر تسهیل‌گری و نهادهای توسعه محلی با محوریت شرکت بازآفرینی شهری ایران در نظر گرفته شده است. اما دولت، سازمان‌های غیردولتی و نهادها اغلب این اقدامات را از روی اجبار و تنها به عنوان تسکینی موضعی پیش‌گرفته و با نوعی تعصب و جهت‌گیری بدون توجه به رویکردهای پیشگیرانه (عدم پذیرش ذهنی زیست غیررسمی)، به زیست غیررسمی پرداخته‌اند و بیشتر برنامه‌ها بر بهبود وضعیت متمرکز شده که مستلزم زمان و هزینه بسیار است. همچنین پیش‌دآوری‌ها و تعصباتی پیرامون

ر- مذاکره با بخش خصوصی یا ایجاد محدودیت‌های برنامه‌ریزی/طراحی و حقوقی بر نحوه توسعه و تطبیق زمین با پیشنهاد‌های منطقی رویکرد IA.

همچنین پس از تأمین زمین، توجه به اراضی ذخیره برای کاربری‌های عمومی، معابر، متوسط اندازه زمین (با توجه به تجربه سکونتگاه‌های خودانگیخته تثبیت شده که عمدتاً زیر ۱۰۰ متر مساحت دارند)، ساخت مسکن در استطاعت و استفاده از مصالح و ... نیز اهمیت دارد.

۵.۳ اجزای طراحی انعطاف‌پذیر رویکرد ۵.۳.۱. کریدورها و زمین‌های ذخیره

همان‌طور که اشاره شد، بخش شرقی شهر سمنان به دلیل وجود شرایط مناسب مورفولوژیکی و قرارگیری نواحی روستایی و اشتغال‌هایی در بخش صنعتی اطراف آن به‌عنوان نواحی جذب‌کننده در حال رشد است و بیشتر زمین روستاهای اطراف در چرخه‌های زایش غیررسمی، توسعه یافته است که می‌تواند در این صورت برای گونه‌ای از مسکن خودیار و در استطاعت به کار گرفته شود. شرایط در این بخش از شهر به‌گونه‌ای است که در طی زمان بخشی از جمعیت شهر را در خود جا داده و در آینده نیز بستری برای رشد خودانگیخته سکونتگاه‌ها خواهد بود. از این رو با شناسایی محورهای اصلی و برخی از محورهای فرعی بر اساس شرایط توپوگرافی بخش شرقی شهر و ارتباط به هم پیوسته آنها کریدورهای پیشنهادی برای رشد آتی بخش شرقی شهر ترسیم شده است (تصویر شماره ۵). این ارتباط علاوه بر ایجاد حس یکپارچگی بخش رسمی و غیررسمی باعث از بین بردن دیدگاه شهروند درجه ۲ نسبت به ساکنان این مناطق خواهد شد. افزون بر این در این بخش از شهر اراضی با ارزش برای حفاظت در نظر گرفته شده است که مساحتی در حدود هزار و ۴۵۱ هکتار دارد و به‌عنوان مناطق ممنوعه توسعه آتی در نظر گرفته می‌شود. طی بررسی صورت گرفته در حدود چهار هزار و ۵۹۸ هکتار از زمین‌های نیمه شرقی شهر سمنان را می‌توان به‌عنوان زمین‌های ذخیره (گیرنده‌ها) در راستای توسعه آتی در نظر گرفت. در این بخش از اراضی قسمتی‌هایی به‌عنوان ترنسفورمرها در نظر گرفته می‌شوند. این ترنسفورمرها اغلب دارای عملکردهای موقتی هستند که برای حفاظت از تصرف اراضی در نظر گرفته شده‌اند و در آینده

جوامع است. این به آن معنی است که باید نسبت به بخش غیررسمی بدون تعصب بود و شرایط و منابع مدیریت شده‌ای را برای پیشبرد ابتکار عمل IA ایجاد کرد.

۵.۲.۲. ارائه زمین و آموزش کارکنان

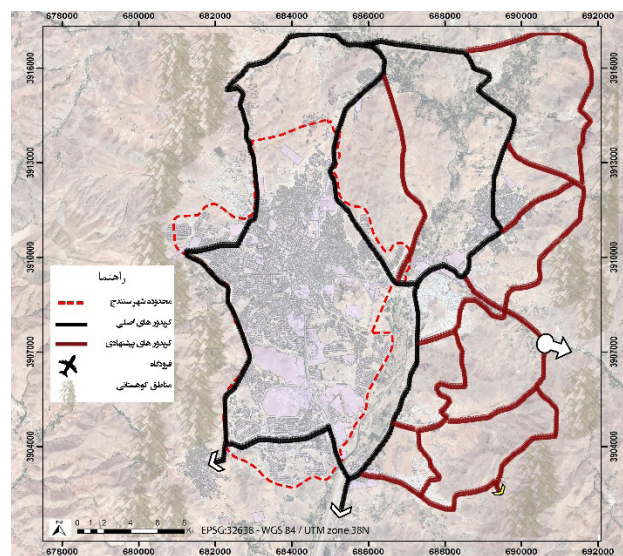
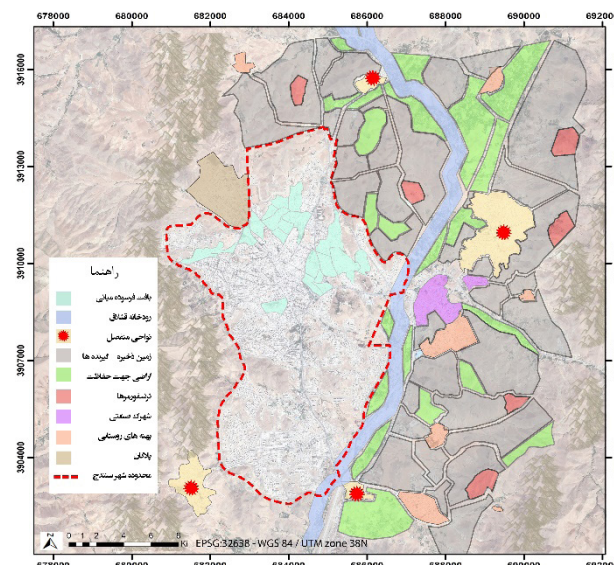
تأمین زمین در رویکرد IA یکی از اجزای مهم و بازوهای اجرایی این رویکرد است. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، تأمین زمین مناسب، مستلزم پرسنل آموزش‌دیده با دانش رویکرد IA، تصویب قوانین و دستورالعمل‌های لازم و ایجاد نهادهای مورد نیاز است. این پرسنل به استقلال اداری علاوه بر حمایت قانونی و مالی نیاز دارند که به آنها اجازه می‌دهد، زمین را با قیمت اولیه پیش از توسعه خریداری کرده و برنامه را پیش ببرند اما متأسفانه در ایران و بالطبع شهر سمنان کارکنان شهرداری‌ها و ادارات دولتی اغلب دارای تخصص لازم نبوده و افزون بر آن صرفاً درگیر بروکراسی‌های اداری متداول شده‌اند. همچنین بورس‌بازی زمین و مستغلات با محوریت گروه‌های سرمایه‌دار و دلالتان زمین مسئله مهمی در رشد شهری است. از این رو با توجه به سیستم بخشی‌نگر در روابط اداری، وجود سازمانی مستقل برای مدیریت زمین و پیشگیری از بورس‌بازی‌های زمین متداول با نظارت بالا در راستای اعمال این رویکرد امری اساسی است. بدون سرمایه‌گذاری دولت بر روی زمین، رشد سکونتگاه‌های خودانگیخته در مکان‌های نامناسب ادامه خواهد یافت. درواقع سرمایه‌گذاری یا تهیه زمین رمز اجرای موفق رویکرد IA است که در این ستادهای ملی بازآفرینی و شهرستانی پتانسیل بالایی برای مدیریت این امر را دارند. به‌طور کلی بخش دولتی برای شروع فرایند می‌تواند فراهم کردن زمین برای اجرای رویکرد IA را به یکی از روش‌های زیر تسهیل کند:

الف- استفاده از اراضی دولتی مشخص،

ب- تملک دوستانه (توافقی) از مالکان خصوصی،

ج- انتقال زمین دولتی که در حال حاضر به کاربری‌های دیگری مانند پادگان نظامی یا عرصه‌هایی که دیگر مورد نیاز نیستند، اختصاص یافته است. در این خصوص پادگان قسمت شمال غربی شهر سمنان نیز می‌تواند جابه‌جا گردد،

د- مشارکت دولتی - خصوصی و

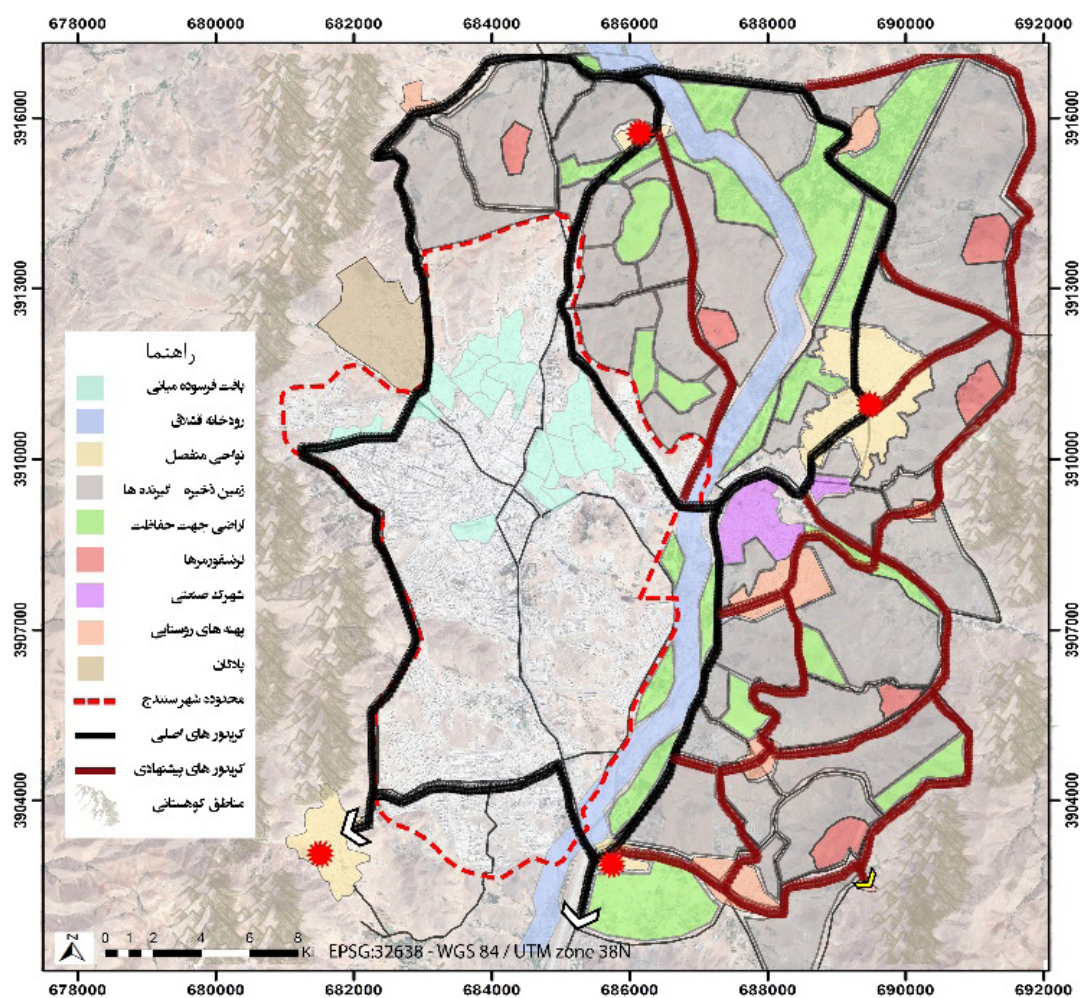
در این راستا توجه به سازوکار اداری و اجرایی مستقل برای رویکرد IA اهمیت دارد. البته این مسئله نباید موجب اضافه شدن یک ساختار دیگر بر روند بوروکراتیک شود، بلکه بایستی موجب تسهیل امور، مشاوره به ساکنان و هدایت روند آتی توسعه با مشارکت اجتماع محلی شود. در این خصوص نقش معتمدان محلی، تسهیل‌کنندگان و آموزش ذی‌نفعان در خصوص رایزنی برای حفاظت از توسعه در اراضی ذخیره و ترنسفورمرها، تشویق و مشاوره به ساکنان (جلب اعتماد ساکنان) و توجه به اجزا و ابزارهای سه‌گانه طراحی یعنی کریدور، زمین‌های ذخیره و متولیان -مباشران محوری است.

به‌طورکلی با توجه به مباحث مطرح‌شده، با توجه به تداوم و پویایی روند گسترش سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری در اطراف شهر سنندج به‌ویژه قسمت‌های نیمه شرقی، توجه به نگرشی آینده‌نگرانه همچون IA ضروری است؛ زیرا تجربه‌های گذشته به‌ویژه در خصوص بی‌توجهی به رشد سکونتگاه‌هایی همچون نایسر، نله، گریزه و حسن آباد موجب مشکلات زیادی به‌ویژه از نظر دسترسی‌ها، فضاهای عمومی و تأمین زیرساخت شد و نهایتاً مدیریت شهری نیز مجبور به الحاق آنها به شهر تحت نواحی منفصل شهری شد. این در حالی است که اگر رویکرد آینده‌نگرانه‌ای در خصوص توسعه آتی سکونتگاه‌ها در نظر گرفته می‌شد، نه‌تنها بسیاری از مسائل ایجاد نشده بود بلکه وقت و هزینه کمتری نیز برای بهبود وضعیت صرف می‌شد.

برای جبران کاستی‌های خدمات عمومی با تغییر عملکرد به کار گرفته می‌شوند (به‌طور مثال می‌توان یک مرکز بازیافت در این اراضی احداث کرد که در آینده امکان تغییر آن به کاربری‌های عمومی وجود داشته باشد). در این راستا در بخش شرقی شهر چندین پهنه با مساحت ۲۳۰ هکتار در نظر گرفته شده است که توسط متولیان و عملکردهای آنها حفاظت می‌شوند. در تصویر زیر کریدورهای پیشنهادی (با توجه به ویژگی‌های توپوگرافیک و موانع توسعه شهر سنندج و نواحی پیرامونی آن) و زمین‌های ذخیره برای توسعه آتی مسکونی و سایر کاربری‌های عمومی در کنار اراضی ارزشمند نشان داده شده است.

۵.۳.۲. متولیان و مباشران

موضوع دیگر این است که اتخاذ ابتکارات IA باید تأثیر عمیقی بر مطالعات علمی شهرنشینی و شیوه‌های حرفه‌ای داشته باشد و می‌تواند به اصلاحات قانونی و نهادی منجر شود. همچنین در راستای ادغام راه‌حل‌های رسمی و غیررسمی، رویکرد IA متکی به معرفی راهبردهای طراحی سودمند و آشکال شفاف و کارآمد مدیریت است. این مدیریت باید بر اساس همکاری مدیران، افراد حرفه‌ای مستعد و پیشگامان متعهد اجتماع محلی باشد. حمایت سیاسی به‌ویژه در به جریان انداختن برنامه‌ها نیز اهمیت دارد. این حمایت باید در تسهیل روندها، تأمین بودجه و حصول اطمینان از تداوم برنامه صورت گیرد.

تصویر شماره ۶: رویکرد IA در شهر سنندج

۶. بحث و نتیجه‌گیری

از گذشته تاکنون در ایران متأثر از سیاست‌های بین‌المللی، رویکردهای مختلفی در مواجهه با سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری در نظر گرفته شده است. اما این رویکردها نتوانسته موجب متوقف شدن روند گسترش این سکونتگاه‌ها شود^۱. به طوری که امروزه در حدود ۱۲ میلیون نفر از جمعیت شهری کشور در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری ساکن هستند. همچنین تمامی رویکردهای پیشین عمدتاً نسبت به موضوع مهم توسعه آینده نگرانه رشد این سکونتگاه‌ها و ترکیب مؤلفه‌های طراحی، مورفولوژیکی و مدیریتی بی‌توجه بوده‌اند.

در راستای این خلأ پژوهشی، می‌توان رویکرد نوینی را با عنوان اینفرمال آرمرچر (IA) معرفی نمود که به وسیله شخصی به نام دیوید گاورنر مطرح شده است. در رویکردهای پیشین برای مقابله با زیست غیررسمی شهری، مسائل مدیریتی، محیط‌زیستی، مورفولوژی، طراحی و آینده‌نگری کمتر مورد توجه قرار گرفته و نگرشی جزئی یا کلی به مسئله داشته‌اند. اما گاورنر روشی جدید را ارائه می‌دهد و به منظور پیشبرد این استراتژی، اصولی را دنبال نموده و از موادی استفاده می‌نماید که خود نام آن را «مجموعه ابزار» نهاده و بر انعطاف‌پذیری و کاربرد در زمینه‌های مختلف اشاره دارد. پذیرش سیاسی زیست غیررسمی شهری به عنوان یکی از روندهای اصلی شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه، توجه به رویکردهای مشارکتی پیشین، نگاه آینده‌نگرانه به توسعه آتی سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری و توجه به ویژگی‌های خاص هر منطقه از نظر فرهنگی و مورفولوژی، همچنین در نظر گرفتن اجزای طراحی سایت همچون کریدورها، زمین‌های ذخیره و متولیان، تأمین زمین مناسب در کنار ملاحظات قانونی، مالی و اداری از جمله ویژگی‌های رویکرد IA است. در این راستا در این پژوهش کاربری رویکرد یادشده در شهر سنجند مورد ارزیابی قرار گرفت.

شهر سنجند به دلیل مرکزیت سیاسی استان کردستان همواره از جمله نقاط جذاب برای مهاجران بوده است. اما ناکارآمدی برنامه‌ریزی و سیاست‌های بخش رسمی در کنار بی‌توجهی به اقشار کم‌درآمد در طول دهه‌های گذشته موجب رشد سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری در قالب سه لایه فضایی سکونتگاه‌های تثبیت‌شده داخل شهر، نواحی منفصل شهری و روستاهای اطراف شهر شده است؛ به طوری که در حال حاضر بیش از ۲۳ درصد مساحت و ۶۰ درصد جمعیت شهر را سکونتگاه‌های خودساخته شهری تشکیل می‌دهند. همچنین ویژگی‌های خاص مورفولوژیکی و محدودیت‌های توسعه نواحی غربی شهر، موجب ایجاد چرخه‌های بازتولید زیست غیررسمی شهری در قسمت‌های شرقی شهر شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که به دلیل تداوم پویایی زیست غیررسمی شهری در شهر سنجند از گذشته تاکنون در قالب سه لایه فضایی، توجه به دیدگاهی آینده‌نگرانه در خصوص بازتولید زیست غیررسمی شهری در قالب رویکرد IA مورد نیاز است و چنین رویکردی می‌تواند از طریق مدیریت دوسویه دولتی - مردمی و با در نظر گرفتن استطاعت‌پذیری ساکنان و ابزارهای طراحی همچون اتصال کریدورهای اطراف شهر به یکدیگر، تأمین زمین‌های ذخیره و حفاظت از زمین‌های ارزشمند مانع

۱ همان‌طور که افرادی همچون آنانیا روی نیز اشاره می‌کنند، علت را بایستی در ساختار اقتصاد سیاسی و بسترهای غیررسمیت ساز دولتی جست و جو کرد.

از ایجاد مشکلات اساسی به‌ویژه از نظر زیرساخت در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری آینده شود. رویکرد IA در حقیقت با نگاهی پیش‌بینانه و پیش‌نگرانه در پی سامانمند کردن رشد غیررسمی پیرامون شهرهای دارای پتانسیل گسترش غیررسمی است. همچنین این رویکرد با توجه به پوشش وسیع زیست غیررسمی شهری در ایران می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین رویکردهای آینده‌نگرانه و مشارکتی (بالا به پایین و پایین به بالا) بسیار راهگشا باشد.

References:

- Abrams, Ch (1964), Man's Struggle for Shelter: In an Urbanizing World, Mit Press
- Alavi., A. (2012). Unstable margins, a challenge facing a sustainable city. Haftshahr, 3(41,42), 72-80. [in persian]
- Allam, Z. (2020). The Forceful Reevaluation of Cash-Based Transactions by COVID-19 and Its Opportunities to Transition to Cashless Systems in Digital Urban Networks. In Z. Allam (Ed.), Surveying the Covid-19 Pandemic and its Implications. pp107-117.
- Arefi, M. (2018). Learning from Informal Settlements in Iran: Models, Policies, Processes, and Outcomes. Springer.
- Ashouri, K., Irandoost, K., Doostvandi, M. (2019). Critical Discourse Analysis of Spontaneous Urban Settlements in the World and Iran. Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning, 4(10), 73-113. [in persian]
- Ashouri, K., Irandoost, K., Khaleghpanah, K. (2018). Conflict in the Unofficial Production of Space in Sanandaj City. Geography and Urban Space Development, 5(1), 211-242. [in persian]
- Bayat, A. (2002). Street Politics: The Poor Movement in Iran, translated: Seyed Assadollah Nabavi Chashmi. Shirazeh Publishing. [in persian]
- Blank, R (2010). Selecting among anti-poverty measures, can an economist be both critical and caring, Review of social Economy, No 61. 447-469.
- Bolay, Jean-Claude (2006), Slums and Urban Development: Questions on Society and Globalisation, the European Journal of Development Research, 18(2), 284-298.
- Boom Negar Pars Consulting Engineers (2004), Urban Upgrading and empowering the population in Sanandaj. [in persian]
- Corburn, J., Vlahov, D., Mberu, B., Riley, L., Caiaffa, W. T., Rashid, S. F., Ko, A., Patel, S., Jukur, S., &

- Martínez-Herrera, E. (2020). Slum health: arresting COVID-19 and improving well-being in urban informal settlements. *Journal of Urban Health*, 1-10.
- Davis, E Philip & Sanchez-Martinez, Miguel (2014). A review of the economic theories of poverty, National Institute of economic and social research, UK.
 - Dovey, K., van Oostrum, M., Chatterjee, I., & Shafique, T. (2020). Towards a morphogenesis of informal settlements. *Habitat International*, 104, 102240.
 - Eghbali, N., Rahimi, M. (2011). Sanandaj urban structure in the occupation of informal settlements. *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 2(4), 1-16. [in persian]
 - El Ghmari, S., & Zabadi, A. (2021). Urban Informality: Its Genesis and Future beyond Stigma and Abolition. *African and Mediterranean Journal of Architecture and Urbanism*, 3(1).
 - Entezari Najaf Abadi, M., Yousefi, F. (2014). Evaluation of geo-morphological effect on urban development in sanandaj city. *Spatial Planning*, 3(4), 77-94. [in persian]
 - García-Villalba, O. C. (Ed.). (2020). *Resilient Urban Regeneration in Informal Settlements in the Tropics: Upgrading Strategies in Asia and Latin America*. Springer Nature.
 - Gattoni, George (2009). A Case for the Incremental Housing Process in Sites-and-Services Programs and Comments on a New Initiative in Guyana, Inter-American Development Bank.
 - Gil, D., Domínguez, P., Undurraga, E. A., & Valenzuela, E. (2021). The Socioeconomic Impact of COVID-19 in Urban Informal Settlements. medRxiv, <https://doi.org/10.1101/2021.01.16.21249935>.
 - Gouverneur, D (2020), Capacity Building and Education in Latin America. Contributions and Limitations of the Venezuelan and Colombian Experiences, Lessons Looking into the Future. In García-Villalba, O. C. (Ed.). (2020). *Resilient Urban Regeneration in Informal Settlements in the Tropics: Upgrading Strategies in Asia and Latin America*. Springer Nature.
 - Gouverneur, D. (2015). Planning and design for future informal settlements: shaping the self-constructed city. Routledge.
 - Urban Regeneration Corporation of Iran (2020), Report of the Secretariat of the National Sustainable Urban Regeneration Headquarters, December. [in persian]
 - Irandoost, K. (2010). *Informal Settlements and the Myth of Marginalization*, Publisher: Urban Planning and Processing Company (affiliated to Tehran Municipality). [in persian]
 - Irandoost, K. (2010). Review of short experience of empowerment of informal settlements (Kermanshah sample). *Geography and Development Iranian Journal*, 8(20), 59-78. [in persian]
 - Irandoost, K., Sarafi, M. (2007), Despair and hope in informal settlements, a case study of Kermanshah, *Journal of Social Welfare*. 7(26), 201-222. [in persian]
 - Irandoost, K., Tavalaei, R (2013). Pattern of Housing the Poor in Informal Dwelling-Places (Case study: Abbas Abad, Sanandaj). *City Development Research Journal*, 10(20). [in persian]
 - Khaleghi, A. (2019). A mixed research method in the area of pragmatism; A method for geographical research. *Geography and Human Relationships*, 2(2), 104-130. [in persian]
 - Lomasky, L., & Swan, K. (2009). Wealth and poverty in the liberal tradition. *The Independent Review*, 13(4), 493-510.
 - Marcuse, P. (1995). Interpreting" public housing" history. *Journal of Architectural and Planning Research*, Vol. 12, No. 3. pp. 240-258.
 - Marx, Benjamin, Stoker, Thomas & Suri, Tavneet (2013), "The Economics of Slums in the Developing World", *Journal of Economic Perspectives*, 27(4), 187-210.
 - Matovu, G. (2000). Upgrading urban low-income settlements in Africa: constraints, potentials and policy options. *Regional Roundtable on Upgrading Low-Income Settlements*, 3-5.
 - McDonald, John F (2011). Public Housing Construction and the Cities: 1937-1967, *Urban Studies Research*, Volume 2011, Article ID 985264, 12 pages.
 - Mobaraki, O., Akbari, S. (2015), A Study of Factors Affecting the Formation of Marginalization in Urmia city. *Population*, 21(90), 37-52. [in persian]
 - Mohammadpour, A. (2020), *Fararoosh: Philosophical and Practical Foundations of Combined Research Methods in Social and Behavioral Sciences*, Qom: Logos. [in persian]
 - Mukhija, Vinit (2001). Enabling Slum Redevelopment in Mumbai: Policy Paradox in Practice, *Housing Studies* (2001), 18(4): 213-222.

- Negahban, S., Ganjaeiyan, H., Feraydooni Kordestani, M., Cheshmeh sefidi, Z. (2019). Assessing the physical development of cities and extending to geomorphological prohibited areas Using LCM (Case Study: Sanandaj City). *Journal of Natural Environmental Hazards*, 8(20), 39-52. [in persian].
- Okyere, A. S., & Kita, M. (2015). Rethinking urban informality and informal settlements growth in urban Africa: A literature discussion. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 17(2), 101-124.
- Pourahmad, A., Pourahmad, A., Rahnamaee, M., Rahnamaee, M., Gharakhlou, M., Eskandari nodeh, M. (2010). Pathology of the government policies on organizing of informal settlement in Iran Case study: Khaje ata, Nayband and Shire sevom district in Bandarabbas city. *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 2(5), 29-54. [in persian]
- Pourahmad, A., Yadgar, A., Habibi, K. (2003), Investigating the trend and pattern of urban development in Sanandaj using GIS and RS. *Honar-Ha-Ye-Ziba*, 16(16). [in persian]
- Quercia, Roberto G & Glaster, George C (1997). The Challenges Facing Public Housing Authorities in a Brave New World, *Housing Policy Dabate*, Vol 8, Issue 3.
- Roy, Debraj, Lees, Michael Harold, Palavalli, Bharath, Pfeffer, Karin & Sloot, M.A. Peter (2014), "The emergence of slums: A contemporary view on simulation models", *Environmental Modelling and Software*, Volume 59, 76-90.
- Sarrafi, M. (2021), The Failure of Formal Planning in Empowering Communities in Iran's Poor Urban Settlements (Towards a Radical Approach), A Series of Virtual Urban Reconstruction Meetings in Inefficient Tissues, Birjand University. [in persian]
- Servati, M., Khezri, S., Rahmani, T. (2010). Natural Restrictions Evaluation of the Physical Development of Sanandaj City. *Physical Geography Research Quarterly*, 41(67). [in persian]
- Sietchiping, R. (2005, April). Prospective slum policies: conceptualization and implementation of a proposed informal settlement growth model. In *Third Urban Research Symposium*. "Land, Urban and Poverty Reduction (pp. 4-6).
- Söderström. M (2015). Mapping in/e/qualitites: Explorations of (in)formality along waterscapes of Buenos Aires. *Swedish University of Agricultural Sciences. Alnarp*
- Sori, Negera Dinsa (2012), Identifying and Classifying Slum Development Stages from Spatial Data, Master's Thesis, University of Twente, Faculty of Geo-Information and Earth Observation, Enschede, The Netherlands, 2012.
- Steiner, F., Weller, R., M'Closkey, K., and Fleming, B (2019). *Projects: Five Themes*, Lincoln Institute of Land Policy.
- Tadbir Shahr Consulting Engineers (2013), Empowerment of informal sttelment in the unconnected urban area of Nayser. [in persian]
- Turner, J.F.C (1977), *Housing by People: Towards Autonomy in Building Environments*, Pantheon Books
- Turok, I., & Borel-Saladin, J. (2018). The theory and reality of urban slums: Pathways-out-of-poverty or cul-de-sacs?. *Urban Studies*, 55(4), 767-789.
- UN-Habitat (2020), *World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization*, United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat)

نحوه ارجاع به مقاله:

ایراندوست، کیومرث؛ دوستوندی، میلاد؛ آشوری، کسری؛ قانع زاده، سید محمد؛ (۱۴۰۱) کاربست رویکرد آینده نگرانه (اینفرمال آرمنچر) در ساماندهی فضایی سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری (ارزیابی در شرایط شهر سنندج)، مطالعات شهری، ۱۱ (۴۴)، ۱۶-۳۰. doi: 10.34785/3-16. J011.2022.391/Jms.2022.130

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

